

Jesús Moncada

Visat núm. 1
(gener 2006)
per Hèctor Moret

Jesús Moncada i Estruga neix a Mequinensa (Baix Cinca) l'1 de desembre de 1941 —en l'etapa més dura de la postguerra i en una vila de vençuts—, dins una família de petits comerciants arrelada en aquesta població situada a la confluència dels rius Segre i Ebre. Cap al 1966, encoratjat per l'historiador, periodista i traductor mequinensà Edmon Vallès, es trasllada a Barcelona i un any més tard entra a treballar a Montaner y Simón Editores com a ajudant del gerent de producció Pere Calders, que també l'animarà a escriure i amb qui mantindrà una estreta amistat.

A l'inici dels anys vuitanta del segle passat tanca l'editorial Montaner y Simón, cosa que, de retruc, fa que l'escriptor mequinensà pugui dedicar-se amb més intensitat a la tasca literària, això sí, havent de compaginar la incipient carrera d'escriptor amb treballs i traduccions per a diferents editorials catalanes. Una carrera que ja no es veurà interrompuda fins a l'aparició, l'estiu de 2004, dels primers símptomes d'una greu malaltia que el durà a la mort en una clínica de Barcelona el 13 de juny de 2005.

Si bé la publicació de la primera col·lecció de contes, *Històries de la mà esquerra* (1981) com la segona, *El Cafè de la Granota* (1985), cridaren al seu moment l'atenció dels lectors atents i de la crítica literària, no és fins a l'edició de la novel·la *Camí de sirga* (1988) que obtindrà el reconeixement definitiu de crítica i públic. Una obra extensa i densa amb la qual el nom de Jesús Moncada passa a ocupar un dels llocs més destacats de la literatura catalana de les últimes dècades. Novel·la qualificada com a coral, en què es retrata la història de gairebé un segle de la vila de Mequinensa, i de l'Ebre català, amb una sèrie de personatges i amb un constant anar i venir del passat al present que abraça un ampli període de temps, que va des de la Primera Guerra Mundial fins al 1971, l'any en què s'inicia el lent anorreament de Mequinensa en finalitzar les obres del pantà de Riba-roja. El reconeixement internacional no triga a arribar i a hores d'ara *Camí de sirga* ha estat traduïda a quinze llengües.

En la segona novel·la de Jesús Moncada, *La galeria de les estàtues* (1992), s'hi narra la història de Dalmau Campells, un jove estudiant mequinensà de magisteri a Torrelloba, ciutat de l'interior peninsular que fàcilment s'identifica amb Saragossa, ciutat on Moncada estudià el batxillerat superior i la carrera de magisteri. L'escenari temporal transcorre a finals dels anys cinquanta del segle passat, encara que també són nombrosos els *flashbacks* que la fan retrocedir als anys de la Guerra Civil. L'acció transcorre en un seguit de vaivens entre Torrelloba i Mequinensa, amb un seguit de personatges que es mouen per una ciutat definitivament grisa i trista.

En la tercera novel·la, *Estremida memòria* (1997), Mequinensa i els seus habitants tornen a dominar d'una manera quasi absoluta l'escenari de la narració. Un fet transcendental en la història de la vila —un cas de bandolerisme ocorregut el 1877 i que ha conegut una llarga pervivència en la memòria i en la tradició oral dels habitants de Mequinensa i poblacions properes— és, aparentment, el tema central de l'obra. En aquesta novel·la calidoscòpica i quasi tan coral com *Camí de sirga*, la repressió social i, en especial, la del poder polític són descrites sense contemplacions i amb un punt d'amargura. De nou la memòria col·lectiva dels mequinensans —la memòria a la qual fa referència el títol de l'obra— hi té un paper destacat.

El caràcter clarament unitari del tercer recull de contes de Jesús Moncada, *Calaveres atònites* (1999), ha fet que en alguna ocasió aquesta obra haja estat qualificada d'una quasi novel·la, o de novel·la de personatges, una visió que es veu afavorida per la presència d'un pròleg i d'un epíleg —ben falsos o ben literaris, tant l'un com l'altre— narrats, respectivament, des dels ulls d'un jove i ingenu advocat barceloní destinat com a secretari de jutjat a la Mequinensa dels anys cinquanta del segle passat i des de la ironia i saviesa del jutge titular de la vila.

A *Cabòries i estivals i altres proses volanderes* (2003) s'apleguen totes les col·laboracions a la premsa, a més d'una narració inèdita, de Jesús Moncada.

L'obra literària de Jesús Moncada se centra, en la seua part més extensa, en la geografia —urbana i rural— de Mequinensa, en la història —menuda i gran— dels anys que van, a grans trets, del 1860 al 1971 d'aquesta vila, i —en bona part— en els comportaments i la psicologia dels seus habitants, tant contemporanis com pretèrits. Per a entendre aquesta dedicació espacial i temporal del conjunt de l'obra moncadiana, cal tenir en compte la singularitat —en un context comarcal d'economia agrària— de Mequinensa, atès el caràcter comercial i, especialment, industrial de la seua economia, basada en l'extracció i el transport fluvial del lignit de les nombroses mines que es trobaven escampades pel seu terme municipal; i ateses també les consegüents peculiaritats en les relacions socials de la població, formada majoritàriament per comerciants, assalariats —miners i llaüters— i empresaris —propietaris de mines i llaüts—, amb alguns pagesos, pastors i ramaders. També cal tenir present les moltes hores que passà Moncada a la botiga dels pares, en els nombrosos cafès escampats per la població de Mequinensa, o simplement, en els seus carrers i places, durant la seua infantesa i adolescència, escoltant per boca de pagesos, miners, calafats i, especialment, llaüters mequinensans les històries, facècies i aventures —reals o imaginades— protagonitzades sovint per aquests mateixos miners o navegants.

Així, la vila de Mequinensa i les relacions entre els seus habitants seran el punt de partida que, juntament amb una innegable habilitat narrativa, a una gran capacitat lectora i a una gran imaginació innata —però controlada—, li han de permetre la creació d'un petit univers —un microcosmos— literari, ric i matisat, en què la memòria col·lectiva de Mequinensa tindrà el protagonisme principal, un univers de base real però amb clares connotacions èpiques, fins al punt que no resulta gens estrany trobar qui qualifique aquest univers de «mític»: el mite de Mequinensa. Mite que, paradoxes dels mites, sembla que només podrà sorgir amb la desaparició de la Mequinensa real —el seu vell nucli urbà, la navegació tradicional per l'Ebre, el declivi de les exportacions mineres, etc.—, desaparició provocada pels temps moderns, per les grans transformacions socioeconòmiques dels últims anys del règim franquista i, sobretot, per la construcció dels embassaments de Riba-roja i Mequinensa al curs de l'Ebre, un riu —una via fluvial— que fins aqueix moment havia estat l'eix vertebrador més important de la vida mequinensana.